

Csillag András

Toll és ecset: Pulitzer és Munkácsy amerikai kapcsolata

Szülővárosának könyvtára a helyi múzeum anyagából 2024 áprilisában kiállítással emlékezett meg a modern hírlapírás atyja, *Pulitzer József* születésének 177. évfordulójáról.¹ Ezt megelőzően nagyobb szabású megemlékezésre Makón utoljára 2017-ben került sor, amiről a *Vasváry Collection Newsletter* is beszámolt.² Az emléknap szenzációja akkor *Munkácsy Mihály* Pulitzernét ábrázoló, sokáig elveszettnek hitt portréja volt. Az alábbiakban a toll és az ecset mesterének ismeretségét e kép sorsán keresztül elevenítjük fel. Témánk kutatása eredetileg a Vasváry-gyűjteményből indult ki.

1. kép: Pulitzer József (1847–1911)

2. kép: Munkácsy Mihály (1844–1900)

A nevezetes esemény, melynek során Joseph Pulitzer az amerikai magyarokkal is szorosabb kapcsolatba került, jóval kivándorlása után, Munkácsy Mihály tengerentúli útja alkalmával történt. Világhírű realista festőnk tizenöt esztendeje élt már Párizsban, amikor egyik legismertebb alkotásával, a *Krisztus Pilátus előtt* című képével 1886 novemberében néhány hetes bemutató körútra érkezett az Egyesült Államokba. Abban a lelkes és ünnepélyes fogadtatásban, amelyben a művész az év végén részesült, nem kis szerepe volt honfitársának s vele együtt a magyar emigránsoknak. Ekkor – egy évvel saját egészségi állapotának végleges megromlása előtt – Pulitzer is jól ismert személyiség volt már: nem csupán mint lapkiadó és kongresszusi képviselő, hanem mint aki a *Szabadság-szobor* felállításában is komoly érdemeket szerzett. A New York-i magyarok fogadóbizottságot hoztak létre Munkácsy üdvözlésére, amelynek elnöki tisztét Pulitzer vállalta. Az emigráns közösség részéről Korbay Ferenc zeneszerző, ének- és zenetanár működött még aktívan

¹ Szabó Imre: A Pulitzer-díj alapítójára emlékeztek Makón. In: *Délmagyarország*, 2024. április 9.
<https://www.delmagyar.hu/helyi-kultura/2024/04/a-pulitzer-dij-alapitojara-emlekeztek-makon>. [2024. május 10.]

² Csillag András: Pulitzer és Munkácsy Makón. In: *Vasváry Collection Newsletter*, 2017/1. (57.)
http://vasvary.sk-szeged.hu/newsletter/17jun/pulitzer_munkacsy_mako.htm. [2024. május 10.]

közre a szervezésben.³ A *The World* évekkel látogatása előtt is írt már a művésről.⁴ Fogadtatásának előkészítése során és amerikai tartózkodásának idején a lapban további tudósítások láttak napvilágot a kritikai realizmus jeles festőegységéről. Pulitzer, aki nagy tisztelője és pártolója volt a művészeteknek, akár franciaországi utazásairól is ismerhette honfitársának hírét, de valószínűbb, hogy kettejük személyes szimpátiája egymás iránt közös ismerősük, a szobrász Bartholdi közvetítésének volt köszönhető.⁵ A *The World* részletesen szólt Munkácsy pályafutásáról, szakavatott elismeréssel méltatta alkotói erényeit és beszámolt New York-i programjáról.⁶

3. kép: Munkácsy Mihály: *Krisztus Pilátus előtt*

A monumentális Krisztus-trilógia első darabjának nyilvános bemutatását követő napon Pulitzer lapja így kommentálta a látottakat:

Ha napjaink nagyobb művészei közül megadatik néhánynak, hogy munkájuk maradandósága révén korszakok, évszázadok múltán az idő a mai értelemben vett klasszikus jelzővel ruházza fel nevüket, Munkácsy Mihály magyar festő igen előkelő helyet fog elfoglalni a XIX. század

³ Kende Géza: Magyarok Amerikában. Az amerikai magyarság története, 1583–1926. 2. köt. Cleveland (Oh.), Szabadság, 1927. p. 61.

⁴ Michael Munkácsy. A Pen Photograph of the Great Hungarian Artist. In: *The World*, 1883. június 10. p. 6. True Life of Munkácsy. *The World*, 1884. szeptember 28.

⁵ A New York-i Szabadság-szobor alkotójának, Frédéric Auguste Bartholdinak és Munkácsynak a műterme Párizsban egymás mellett volt. Munkácsy szemtanúja volt a szobor létrejöttének, alkotóját jól ismerte, aki említést tehetett neki Pulitzerrel. Lásd Munkácsy nyilatkozatát New Yorkba érkezésekor: Munkácsy in New York. *The World*, 1886. november 16.

⁶ Munkácsy's Day in the City. A Talk with the Artist. In: *The World*, 1886. november 17. A Chat with Munkácsy. *The World*, 1886. november 18.

*halhatatlanjai között, amit mesterműve, a Krisztus Pilátus előtt biztosít majd számára... Az alkotás nagyszerű képzelőerőt sugall; a maga egyszerűségében pompás; drámai mondanivalója nem festészeti fortélyok alkalmazása révén, hanem egyszerűen a génusz vezette alkotói kéz nyomán jut kifejezésre. Nézőjét a teljesség érzése tölti el, lenyűgözi... A képet mindenkinek látnia kell! Széles körű, megérdemelt elismerést fog kiváltani, s ily módon Amerika is főt hajt e nagy művész előtt, kinek zsenije alkotta azt. Munkácsy, te salutamus!*⁷

A rendkívüli tetszéssel fogadott tárlat megnyitója után este a Metropolitan Operaházban Pulitzernek és feleségének volt a vendége Munkácsy, akit amerikai utazása további megrendelések szerzésével kecsegtetett.⁸ Tény, hogy a következő napokban-hetekben a társadalmi élet előkelőségei fogadták a magyar művészt; bankettek egész sorát rendezték tiszteletére. A New York-i magyarok mindjárt az elején kitettek magukért: november 23-án, a Delmonico étteremben tartott estélyen Pulitzer látta el a szertartásmester szerepét s ő mondta az üdvözlőbeszédet. Az ünnepélyes eseményen a magyar emigráns közösség tagjain kívül illusztris vendégsereg jelent meg: lapszerkesztők, politikusok, a kulturális élet, az üzleti és pénzvilág reprezentánsai, továbbá más, ismert közéleti személyiségek (pl. Carl Schurz, Henry Ward Beecher). Az óhazát hivatalból az osztrák–magyar alkonzul képviselte. A magyar és amerikai zászlókkal ékesített terem falán az „Isten Hozott” felirat díszelgett, a muzsikát a Lichtenstein-zenekar szolgáltatta. A himnuszok elhangzása után köszöntőjében Pulitzer ezeket mondta:

*Egy nagy művészt, Munkácsy Mihályt üdvözölhetjük körünkben, aki messziről jött idegen az Újvilágban, ezért szívélyes fogadtatás illeti. Köszöntjük őt, de nemcsak azért, mert nagy mester, hanem mert magyar is... és a világ két legszebb országát képviseli itt körünkben – Magyarországot, ahol született, és fogadott hazáját, Franciaországot. Azért, mert Magyarország és Franciaország nem csupán szép, hanem Európa legszabadságszeretőbb nemzetei közé tartozik. Üdvözljük, mert ugyanazzal a páratlan génusszal rendelkezik a képzőművészet terén, mint amivel nagy honfitársa, Kossuth Lajos rendelkezett a retorikában vagy Liszt Ferenc a zenében. Köszöntjük továbbá azért, mert mi amerikaiak, kiknek földjén nincs hagyományos arisztokrácia, nagyra becsüljük a tehetség arisztokráciáját; nincsenek királyi nagyságaink vagy nemeseink, ám meghajlunk az erény nemessége és leborulunk a zsenialitás királyi nagyságai előtt... Ma itt egyszerre érezzük magunkat magyarnak s amerikainak.*⁹

Angolul elmondott felszólalásában Pulitzer kifejezésre juttatta, hogy nyelvtudása immár nem alkalmas arra, hogy magyarul is beszédet tartson.¹⁰ Ennek ellenére másnap lapja első oldalán a fényesen sikerült bankettéről szóló tudósítás ezzel a magyar nyelvű főcímmel jelent meg: „ÉLJEN

⁷ Munkácsy's Great Picture as Seen on Exhibition Yesterday. *The World*, 1886. november 18. Az 1881-ben készült, több mint 26 négyzetméteres, biblikus tárgyú festmény a bemutató után sikeresen elkelt: egy philadelphiai áruháztulajdonos, John Wanamaker vette meg. Így a kép hosszú időre amerikai, illetve kanadai tulajdonba került, mígnem 2015-ben a magyar állam megvásárolta. Jelenleg a debreceni Déry Múzeumban látható a Krisztus-trilógia másik két darabjával, a *Golgotával* és az *Ecce Homóval* együtt.

⁸ *The World*, 1886. november 18.

⁹ Idézi *The World*, 1886. november 24.

¹⁰ Pulitzer ezzel kapcsolatban tréfásan jegyezte meg: „Nem is igazán értem, hogy a bizottság választása miért esett rám, hacsaknem azért, mert én vagyok itt az egyetlen, aki egy szót sem tud magyarul.” Idézi *The World*, 1886. november 24.

MIHÁLY MUNKÁCSY.”¹¹ E terjedelmes beszámoló idézte többek között a jelenlevő Chauncey Depew vasútmágnás szenátort is, aki hozzászólásában így reflektált Pulitzer beszédének magyar vonatkozásaira: „Ha Magyarország nem adta volna nekünk Joseph Pulitzer-t, és ha a *The World* nem segített volna, a Szabadság-szobor talapzata sohasem készült volna el.”¹² Munkácsy neve közszájon forgott; a többi újság is magasztalóan írt róla, egymást érték a személyének szóló meghívások. A művész és Pulitzer kapcsolata ezzel azonban nem merült ki. A *Nemzet* című budapesti lap egykorú tudósítása szerint a Niagara-vízeséshez is elutaztak.¹³ Miután Munkácsy az államok fővárosában tett látogatásáról (ahol a kormány tagjainak vendége volt) visszatért New Yorkba, karácsony előtt Pulitzerék nagyszabású estélyt adtak otthonukban a tiszteletére. Az eseményre ezúttal a helyi társadalmi és politikai élet vezető képviselői (pl. Schurz, Hill kormányzó, Hewitt polgármester) voltak hivatalosak.¹⁴

Munkácsy még New York-i tartózkodása alatt megrendelést kapott a lapkiadótól felesége, *Kate Davis* (1853–1927) portréjának megfestésére. Pulitzer 1878-ban kötött házasságot a főváros környéki, angolszász protestáns családból származó Kate-tel, kinek apja – foglalkozására nézve bíró – távoli rokona volt Jefferson Davisnek, a polgárháborús déli államszövetség néhai elnökének. Annak idején Washingtonban ismerkedtek össze és az esküvőt is ott tartották, ahol az ifjú Pulitzer akkoriban élt, miután 1877-ben ügyvédi vizsgát tett és átmenetileg jogászai tevékenységgel próbálkozott. Összesen hét gyermekük született, de a második és a harmadik nem érte meg a felnőttkort.

Az 1886 végén harminchárom éves Pulitzerét ábrázoló olajképet Munkácsy némi késedelemmel Fran-

4. kép: Munkácsy Mihály: Pulitzer né Kate Davis portréja

¹¹ Eljen Mihály Munkácsy. His Countrymen in New York Welcome the Hungarian Painter. *The World*, 1886. november 24.

¹² u.o.

¹³ *Nemzet*, 1886. december 31. Melléklet.

¹⁴ Az 1886. december 22-én tartott estéllyel kapcsolatban lásd W.A. Swanberg: Pulitzer. Charles Scribner's Sons, New York, 1967. p. 126., valamint Carl Schurz leveleit Pulitzerhez (1886. december 13., ill. december 20.), Pulitzer Papers, Columbia University.

ciaországban fejezte be, a magával vitt fotográfiák alapján.¹⁵ A kép bal sarkában az „M. de Munkácsy, New York” szignó látható. Keletkezését Végvári monográfiája 1891-re datálja, ám a művész kiadott levelei arra utalnak, hogy az arckép előbb készült el.¹⁶ A festmény elnyerte a család tetszését. Az 1890-es években gyűjteményes tárlatokon szerepelt Párizsban és Budapesten, például a millenniumi képzőművészeti kiállításon. Ezt követően a műremek sorsa jó darabig az ismeretlenség homályába veszett. Évtizedekig alig esett róla szó, színes reprodukciója nem létezett.¹⁷ A keret nélkül 145 × 115 cm méretű festmény legközelebb az 1960-as években bukkant fel egy budapesti aukción, ahol dr. Csók Sándor magyarországi magánműgyűjtő szerezte meg. Ám a kép ezután is rejtve maradt a nyilvánosság előtt, a sorsát illetően Pulitzer amerikai leszármazottai is tájékozatlanok voltak. Tekintve, hogy tárlatokon nem szerepelt, a Munkácsy műveit tartalmazó újabb múzeumi katalógusok, művészettörténeti albumok sem tettek róla említést. Mivel a műtárgy holléte ismeretlen volt, a kutatók és muzeológus szakemberek számára gyakorlatilag „elveszett”. Egészen 2013-ig, amikor a műgyűjtő e sorok íróját azzal kereste meg, hogy közvetítésével felajánlaná a képet megvételre a Pulitzer család még élő tagjainak. Ők azonban az eladási árat nem tartották elfogadhatónak, és nem alkudtak. A tulajdonos ettől kezdve a festményt már alkalmasként kölcsönadta egy-egy hazai kiállításra: először 2017 áprilisában a makói József Attila, majd 2019 júniusában a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumnak, így a nagyszerű műalkotás fokozatosan újra a muzeológusok és művészettörténészek látóterébe került. Első színes reprodukciója 2015-ben jelent meg a *Pulitzer József emlékezete* c. kötetben.¹⁸ Pulitzerét egyébként – akárcsak férjét – később a Londonban élő, neves amerikai portréfestő, *John Singer Sargent* is megörökítette (1905).

Ami Pulitzer Józsefet illeti, tény, hogy az 1880-as évek derekán – elsősorban politikai sikereinek köszönhetően – népszerűsége és elismertsége igen nagy volt Amerikában. Lapjának szerepe a Szabadság-szobor felállításában különösen ismertté tette a nevét. Az egyre növekvő lélekszámú tengerentúli magyarság, de mindenekelőtt a New York-i magyar kolónia tagjai – érthető módon – miközben felnéztek rá, büszkén vallották magukénak. Ugyanakkor Munkácsy fentebb hivatkozott leveleiből tudható, hogy az ünnepezt művészt még az 1890-es években is személyes, baráti szálak fűzték Pulitzeréhez.¹⁹

Csillag András

Magister emeritus főiskolai tanár,
Szegedi Tudományegyetem

¹⁵ Fárastó, zsúfolt programja és több megrendelés teljesítése után Munkácsy 1887. január elején indult vissza Európába. (A hajóút akkoriban hét-nyolc napig tartott.)

¹⁶ Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. p. 337.; Farkas Zoltán: Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1952.

¹⁷ A képről sokáig az egyetlen hiteles (fekete-fehér) fotó a Magyar Nemzeti Galéria Új Magyar Képtárának fotóarchívumában maradt fenn. Ezt tette közzé Végvári monográfiájában (1958), a kutatók ezt használták munkáikhoz, illetve később az eredeti műalkotást ez alapján lehetett beazonosítani. Lásd Végvári Lajos: i.m. p. 228, p. 337., illetve 524. sz. illusztráció.

¹⁸ Csillag András, Halmágyi Pál: Pulitzer József emlékezete. To the Memory of Joseph Pulitzer. Arad, Csanád, Torontál Vármegyei Füzetek 2. Makó, Makói Múzeumért és Kultúráért Alapítvány. 2015. p. 102.

¹⁹ Farkas Zoltán: i.m.